

BERDAQ IJODIGA NAZAR

*Toshkent pediatriya tibbiyot instituti
Tibbiy pedagogika va davolash fakulteti tyutori
Begatov Jasurbek Numonjanovich
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti 1-kurs talabasi
Yusupova Dilorom Husniddinovna*

Annotatsiya: Mazkur maqola Berdaq asarlarida xalqning hayoti va ijtimoiy-siyosiy ahvoli haqida fikr yuritilgan. Shoir mehnatkash xalqning kundalik hayoti, mustamlakachilarni qoraqalpoq xalqiga zulm o'tkazishlari, amaldorlarni adolatsiz harakatlari natijasida xalqqa yetkazilgan zulmlar haqida o'z ijodida gavalantirilgan. Shoirning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash orqali mamlakatni rivojlantirishni maqsad qiladi.

Kalit so'zlar: Xalq og'zaki ijodi, adolat, davlat, ijtimoiy-siyosiy hayot, dostonlar, vatanparvarlik, falsafiy qarashlar, islom.

Berdimurod Qarg'aboy o'g'li Berdaq 1827-yili Orol dengizining janubiy sohilidagi "Oq qal'a" degan joyda kambag'al baliqchi oilasida dunyoga keldi. U joy hozirgi Qoraqalpog'istonning Mo'ynoq rayoniga to'g'ri keladi.

Berdag hayoti haqidagi ma'lumotlar juda oz. Afsuski, shoirning tarjimai holi hozirgi kunimizgacha yetib kelmagan. Shoir haqidagi eng muhim ma'lumot detallarini o'z asrlarida ko'ra olishimiz mumkin. U o'zining "Umrin" nomli qo'shig'ida o'zining avtobiografiyasini qoldirgan. Bundan tashqari Berdaq haqida ba'zi zamondoshlari ham qisqacha ma'lumotlar qoldirgan. Lekin bular ham shoir tarjimai holi haqida yetarlicha ma'lumot bera olmaydi.

Islom mafkurasi insonni shunday tarbiyalaganki, kimki xudo borligiga ishonsa va uning aytgan amallarini bajarsa haqiqiy musulmon bo'ladi.

Xudo albatta adolatsizlikdan ranjigan bandasini yoniga keladi va o'z bandasini har doim suyishini shu bandada ham namoyon qiladi. Bandasini ranjitgan insonni esa, albatta jazolaydi. Berdaq esa bunga qo'shilgan va buni to'g'ri deb hisoblagan. U hayotiy ijtimoiy dalillarni misol keltirgan. O'zining "Bizlarga yordam ber" she'rida shoir xudoga murojat qilgan¹. Berdaqning aynan shunday xudoga murojat qilishi uni diniy odamlarni oldida oqlaydi. Chunki she'r bxudoni unutmaganligini keyingi vaziyatlarda xudoni eslashini bu she'r orqali bildiradi. Berdaqning " Bizlarga yordam ber" degan she'ri Umar Xayyomning ya'ni fors shoirining ruboisi bilan o`xshashlidir. Berdaq "Bizlarga yordam ber" degan asarida odamlarga, xalqqa, islomning boshqa

¹ Т.Изимбетов. Ислам и современность. Нукус. 1978. Стр. 104-105.

tomonlarini ham ko'rsatgan. Ma'lumki o'z vaqtida Umar Xayyom ham shunday asarlari uchun uni mullalar va islomiylar tinch qo'yishmagan edi².

Berdaq bu davrda qoraqalpoq beklari, otaliq va boylar tomonidan odamlarni mol o'rnida ishlatib, qo'shga qo'shganini, zolimlikning haddan oshganini o'zining ko'p qo'shiqlarida ochiqdan-ochiq yozadi. Shu vaqtdagi amaldorlarning, otaliq va beklarning xalqqa ko'rsatgan xusumatini Berdaq:

Qonli qilichin qayradi,
Xalqning qo'lini boyladi,
Odam qo'shib qo'sh haydadi,
Beklar zolim bo'lgan ekan.

O'z xalqini sodiq farzandi Berdaq, podshohni, xonlarni, umuman barcha oddiy xalqni ezuvchilarni yomon ko'radi, ularga la'nat o'qiydi, ularning xalqning ashaddiy yovlari, xalqni chaqadigan zaharli ilon-chayonlar deb biladi. U "Ko'rindi" degan qo'shig'ida shoir, xonlar va otaliqlardan qattiq nafratlanish bilan bunday deydi:

Odamga shafqatsiz jallod—beamon,
Elni ko'p yig'latgan otaliq va xon,
Boshlarga ko'p qayg'u soldi bu zamon,
Menga bari ilon, chayon korindi.

Berdaq uchun ezuvchi- u boymi, otaliqmi, mullami baribir, ezuvchidir. Ularning bir-birovidan hech qanday farqi yo'q. Ularning barchasining maqsadi bir, xalqni talash, deb biladi. Shuning uchun ham Berdaq, xalqning ko'zini bo'yab, turli buzuvchiliklar qilayotgan mullarni, xo'ja va so'fiylarni qattiq tanqid qiladi. Masalan, "Xo'jam" degan qo'shig'ida eshakning dumini kesib, gunohsiz hayvonga azob bergan xo'janing iflos qilmishlarini aytadi:

"Teskarichi" degan qo'shig'ida "aylanayin sallam sendan, hechkim gumon mqilmas mendan" deb qariganda so'fiylikni parda qilib, turli jirkanch ishlar bilan mashg'ul bo'lgan mulla Mambetning sirlarini fosh qiladi:

Bu zamonning eshon, begi,
To'g'ri yurmaydi hech biri,
Shumlik bilan o'tar kuni

deb yozadi shoir.

Berdaq asarlarining yana bir xarakterli tomoni uning xalqparvarlik, demokratik, optimistik g'oyalaridir. U qancha og'ir va uqubatli turmushda yashasa ham, quvg'inga uchrasa ham, xalqning ishidan bosh tortmadi, kelajakdan umid uzmadi. Berdaq o'zining butun umrini, bor kuch-quvvatini, xalq xizmatiga bag'ishladi. Berdaqning armoni ezilgan xalqqa ozodlik, yorug' kun berishdan iborat bo'ldi. Berdaq bu boradagi falsdafiy qarashlarining shakillanishiga ta'sir ko'rsatgan omillar haqida gapiradigan bo'lsak, avvalo u qanday muhitda tug'ilganini, qanday muhitda yashaganini yana bir

² Berdaq. Tanlangan asarlar. T.1987.b.34

bor yodga olsak hato qilmagan bo'lamiz. Berdaq shoir, baxshi bo'lishiga qaramay o'z she'rlarida, qo'shiqlarida, falsafiy g'oyalarni ilgari surdi. Chunki uning falsafiy qarashlarini o'sha she'r, qo'shiqlarida ko'ramiz. Bunda qanday falsafa yotadi degan savolga esa, uning she'rlarini o'qigan inson biladi. Uning falsafiy g'oyasida olloxni borligiga ishonish, zolim amaldorlarni, otaliq boylarni bir kun kelib ollox jazolashini takidlab o'tadi. Qolaversa, Quroni Karimda insonlarini bu dunyoda bajarishi kerak bo'lgan amallarni barchasi bilan tanishib chiqqanligi uchun insoniyatni ulug'laydi. Shunda ham oddiy insonlarni ularni hayoti yaxshilanishi, farovon hayot kelishiga ishonib yashagan. Qolaversa, Berdaq yolg'onchilikni, oddiy xalqni ezib ularni boshiga og'ir kunlarni solgan insonlarni juda yomon ko'rgan va qattiq tanqid ostiga olgan. Masalan: uning "Yaxshiroq" nomli she'rida shu g'oya ilgari surilgan.

Bu she'ri orqali shunday insonlarni barcha qilmishlarini ochib tashlagan, hattoki ularni nomlarigacha aytib, oddiy xalqqa ularni qilmishlarini fosh etgan. Bunday jasorat har qanday insonni qo'lidan kelavermaydi, lekin Berdaq shu ishni qildi va o'z maqsadiga yetdi deb ayta olishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Berdaq ijodi va falsafiy qarashlarida xalq og'zaki ijodi namunalari yaqqol namoyon bo'ladi. Uning she'rlari va dostonlari xalqning haqiqiy turmush tarzi yoritib berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Т.ИЗИМБЕТОВ. Ислам и современность. Нукус. 1978. Стр. 104-105.
2. Berdaq. Tanlangan asarlar. T.1987.b.34
3. Салимов. Насление Средней Азии. Ташкент. Изд. «Узбекистан» 1981, стр. 77
4. Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература М.:1965.